

Езикът на омразата и медийната пропаганда по време на гражданската Война в бивша Югославия – как лидерите на националистите манипулираха общественото мнение

Ненад Живановски

The language of hatred and media propaganda during the civil war in former Yugoslavia - how the nationalistic leaders manipulated with the public opinions: The role of the media during wartime is of crucial importance in the defense of one's own cause and in terms of invalidating the truth of the enemy. An exception was not made in the blood - filled dissolution of former Yugoslavia. The focus of this text will be set to explore how in the decade - long wars in Croatia, Bosnia and Serbia, the political leaders misused the media to promote their language of hatred in the fight against the other side. I will analyze and identify the media's influence on the creation of hatred and animosity during the civil war, in which relatives and close neighbours became enemies - a phenomenon that not observed in previous wars.

Key words: language of hatred, media, propaganda, public opinions, Journalism, television.

ВЪВЕДЕНИЕ

**“Дайте ми на разположение телевизията само за 24 часа и аз ще командвам цялата държава!”
-Сръбски психолог**

Ролята на медиите по време на война е от решаващо значение за отстояване на нечия кауза, както и за опровергаване истината на противника. Изключение не прави и кръвопролитното разпадане на бивша Югославия. Фокусът на този текст е поставен върху злоупотребата на политическите лидери с медиите с цел да популяризират езика на омразата в борбата срещу противника по време на дългите войни в Хърватия, Босна и Сърбия. Ще анализирам и идентифицирам ролята на медиите за създаването на омраза и враждебност по време на гражданската война, в която близки и съседи се превърнаха във врагове – феномен, който не е наблюдаван в предишни войни.

Теоретични гледни точки

Ричард Мунч подкрепя тезата, че живеем във време на повсеместна и влиятелна комуникация и че именно тя е решаваща за успеха или неуспеха на индивидите и на обществата като цяло. Като тема медиите, манипулацията и насилието са актуални също и в политиката, като много политици ги използват, за да предизвикат активност на базата на популистка мотивация, както и за да отклонят вниманието от собственото си безсилие да се преборят с причините за реалните причини за насилието. Тази тенденция е особено характерна за държави по време на война.

Теоретиците на манипулацията са проучили негативните страни на медиите. Според **Елизабет Ноел - Нойман** и **Винфрид Шулц**, манипулацията се дефинира като *“опит да се повлияе на хората, без да го осъзнават, като тяхната воля бива контролирана от хора с повече информация”*. Към манипулативните техники бихме могли да причислим и невярното представяне на събитията, както и прикриването и укриването на източници. **Райнер Гайслер** разграничава два вида манипулация:

1. *Окупиране на медиите от определени елити;*
2. *Създаване на аполитична масова култура, с помощта на пазарни и икономически механизми.*

На теория съществуват няколко тези, които обясняват влиянието на медиите върху нарастването на насилието при консуматорите (**Михаел Кундзик**). (Тези

изследвания привличат интереса ни, защото са приложими в обяснението на медийната пропаганда в бивша Югославия).

- Според тезата за *стимулация*, когато е свидетел на насилствени сцени, наблюдаващият изостря нагласата си за агресия;
- Според тезата за *привикване*, чувствителността към насилието намалява с постоянното потребление на телевизионно насилие, което се представя като нормално ежедневие поведение;
- Според опростената теза на *внушение* наблюдаването на насилие в медиите кара зрителя малко или много да го имитира;
- Поддръжниците на тезата на *рационализация* твърдят, че агресивните хора гледат агресивни програми, тъй като по този начин те могат да възприемат собственото си поведение като нормално.

В своето изследване на тема *"Изграждане на реалността чрез средствата за масово осведомяване"*, **Винфрид Шулц** твърди, че критериите, по които е създадена тази реалност, са ценностите на новините. Това не означава, че медийната реалност отговаря на действителността, но е вярно, че представата за реалността на обикновените хора до голяма степен се основава на критериите за подбор на журналиста. За възможността на журналиста за избор на определен репортаж от множество възможни репортажи по свое усмотрение или по това на редакционния си офис **Ханс Матиас Киплингер** използва термина *'инструментална актуализация'*.

Фердинанд Тонис характеризира общественото мнение в една държава, която е във военно положение, с убеждението, че *"войната е наложена на тази страна като отбранителна война, или необходима война"*. В подкрепа на това професор **Михаел Кундзик** твърди, че с цел да се мобилизира общественото мнение, неприятелят трябва да бъде представян като агресор, като чудовище. По време на войната в *Персийския залив (1991)*, бихме могли да отбележим, че това най-лесно се постига чрез метода на *пропаганда на терор*, чрез който се пропагандира екстремното и многократно насилие на противника срещу съответната държава и хора. Според **Ули Глайх** и **Джо Гробел** *Реалити телевизията* представлява форма на програма, чрез която се използват реални събития, за да се привлече по-голямо внимание от страна на зрителя и да се създаде по-голямо напрежение. (Тази форма е особено използвана от югославски телевизии: осакатени тела, брутални убийства и горящи села са показвани в ефир, като всеки път репортери и политици представят страната си като жертва).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ако има нещо, за което изследователите се единоушни относно разпадането на Югославия, то това е централната роля на медиите в разгарянето на етническата омраза (**Гредел, Степан, Юсич, Тарик, Печ, Лоран, Томпсън, Марк.**). Основната тема е, че медиите, контролирани от политиките, биват използвани като средство за повишаване на етническото напрежение и гарантиране на властта им. Преди и по време на войната в Югославия медиите имат само една задача: да оправдаят едната от страните в конфликта и да омаловажат другата чрез различни коментари, манипулации и изопачаване на информацията.

Няма съмнение, че медиите са станали трагично преплетени в този смъртоносен цикъл. *"Пламъците на омразата са разпалени от пристрастни журналисти, а тези, които са обективни, често стават жертви на ужасяващи последици"* (**Питър Гоф**). В случая със Сърбия, езикът на омразата е въведен, когато бившият сръбски президент **Слободан Милошевич** идва на власт. В Белград езикът на омразата позволи на сръбските власти да насърчават всички сърби да гледат на себе си като на трагични, непорочни изкупителни жертви в международен

заговор за унищожаване на сръбския народ и родина. В Хърватия този език позволи на правителството да се самопредстави като последен бастион на западните "демократични ценности". В Босна чрез езика на омразата доминираното от мюсюлмани правителство се самопредстави като невинна жертва, което не винаги съответстваше на реалността (**Gertrude J. Robinson**).

Според **Марк Томпсън** "медиите замениха умиращата социалистическа терминология с езика на демагогията, ирационалността, риторичните въпроси и писъците, съдбата и богоизпратени послания и роли - **"богоизбран народ"**, сполетян от лошата си съдба; прекомерно самосъжаление, ужасяващи и неоснователни обвинения; зареждане на конспирации, параноя и безсрамно призоваване към агресия". Оттук и босненското списание *Дани* заключи, че когато медиите създаваха етнически разделения, журналистите бяха практически войници.

Как журналистите толкова лесно приемат да се превърнат в инструмент на националистическите лидери е изключително важен въпрос. Заключение на **Душан Релич** в книгата му **"Писане за смъртта"** е, че "причините за насилието не са медиите и техните журналисти, а лидерите, които те обслужват. Но как журналистите стигат до там, че да се превърнат в бойци, зависи, разбира се, от самите тях и професионалната им етика".

Както е оценено в изследването **"Етика и журналистика в Югоизточна Европа"** политиките влияят на медиите на две нива: използвайки служебното си положение, за да упражняват властта си или като предлагат дадени предимства на журналистите, например материали, които те могат да използват (източници на информация) или материални облаги. Писателят **Джейми Ф. Метцъл** дори предлага създаването на постоянна организация към ООН, която да може да закрива медиите на омразата и да подкрепя излъчването на алтернативни гледни точки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ако се съгласим с **Пол Тейлър (Ройтерс)**, че обективността не е фиксирана ситуация, можем да твърдим, че тя е цел, процес, дневна диалектика и е нещо, което постоянно дискутираме. В докладите за югославската война такъв процес и дебат за обективност не съществува, а ситуацията е фиксиране в полза на субективните интереси на националистическите лидери. Тази гледна точка е косвено подкрепена от становището на **Херман Будзиславски** (1966), който е убеден, че в социалистическата журналистика не съществува противоречие между обективност и партийност: **"Нашите вестници са обективни и партийни"**. Следователно, според професор **Михаел Кундзик**, проблемът за обективността се разрешава диалектически и с това се улеснява работата на журналиста: единствено и само трябва да се следва линията, диктувана от дадената партия, за да е гарантирана обективността.

В случая с Югославия това значи едно единствено нещо – партийната линия е била заменена с линията на национализма. Дори и когато журналистите са били свидетели на езика на омразата в националистическите изказвания на политиките си, те са ги подкрепяли, защото са вярвали в правотата им по-скоро поради етническа си принадлежност, а не от професионална добросъвестност. Благосъстоянието на собствения им народ е бил единственият кодекс, който са следвали. И все пак кой е определил този интерес и къде е била границата между интересите на народа и на политиките е въпрос, на който журналистите досега не са дали отговор. А когато четвъртата власт няма критично отношение към правителството, се създават идеалните условия за манипулиране на хората от страна на управляващите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Budzislawski, Hermann:** *The socialistic journalism*, Leipzig, 1966
- [2] **Ethic and Journalism in South Eastern Europe**, Media Center, Belgrade, 2005
- [3] **Geissler, Rainer:** *Mass media, basic communication and democracy*, Tübingen, 1973
- [4] **Gleich, Uli and Groebel, Jo:** *Violence in German television*, Düsseldorf, 1993
- [5] **Goff, Peter:** *The Kosovo, news and propaganda war*, International Press Institute, Wien, 1999
- [6] **Gredelj, Stjepan:** *The Media's Role in Producing Conflict. Hate Speech in the Media*, Media Center, Belgrade, 1997
- [7] **Jusić, Tarik:** *Media Policies and the Settlement of Ethnic Conflicts*, LGI/OSI, Budapest, 2000
- [8] **Kepplinger, Hans Mathias:** *Instrumental actualization*, Basis for a theory of journalistic conflicts, 1989
- [9] **Kunczik, Michael:** *Introduction in publicity and communications*, Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 1998
- [10] **Metzl, Jamie F.:** *Information Intervention: When Switching Channels isn't Enough*, Foreign Affairs, Nov/Dec., 1997
- [11] **Munch, Richard:** *Dialectic of the Communication Society*, Frankfurt/M, 1991
- Noelle – Neumann, Elizabeth and Schulz, Winfried:** *Publizistik*, Frankfurt/M, 1971
- [12] **Pech, Laurent:** *Reforming Media in Bosnia*, International Journal of Communications Law and Policy, 1999/2000
- [13] **Robinson, Gertrude J.:** *Canadian Journal of Communication*, McGill University, Vol 21, No 1, 1996
- [14] **Schulz, Winfried:** Freiburg/Br., München 1976
- [15] **Thompson, Mark:** *Forging War: The Media in Serbia, Croatia, and Bosnia*, 1994
- [16] **Tonnies, Ferdinand:** *Critics of public opinion*, Berlin, 1922
- [17] **Tylor, Paul:** *Macedonia: The conflict and the media*, Macedonian Institute for Media, Skopje, 2003

За контакти:

Докторант магистър Ненад Живановски, Катедра "Европеистика", Русенски университет "Ангел Кънчев", e-mail: zivenenad@ru.acad.bg

Докладът е рецензиран.